

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Quis proficit in litteris
et deficit in moribus,
plus deficit quam proficit.

Κικέρων

• Διὰ τὴν ἠθικὴν προαγωγὴν οὐκ ἀεὶ συμβαδίζει τῇ διανοητικῇ. •

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος μεταξὺ πολλῶν καὶ καλῶν θεμάτων, τὰ ὅποια προέβαλε πρὸς συζήτησιν εἰς τὸ ὑπὸ φθόνου καὶ κακεντρεχείας ματαιωθὲν ἐπιστημονικὸν συνέδριον, ὅπερ ἔμελλε νὰ συνέλθῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος αὐτοῦ, εἶναι καὶ τὸ ἄνω τιθέμενον σύντομον μὲν πολλῆς δὲ μελέτης ἄξιον θέμα.

Οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ὑψίστον σκοπὸν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆς καὶ ἐνεργείας ἔθετον τὸ «καλὸν κάγαθὸν γενέσθαι,» δι' οὗ ἐντονωτέρᾳ μὲν ῥοπήν ἐδίδοτο τῇ ἠθικῇ προαγωγῇ, δὲν παρημελεῖτο ὅμως καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις, διότι αὕτη κυρίως στηρίζει καὶ ἐνισχύει τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ἠθικὴ τελειότης αὐτοῦ, ἡ ἀρετὴ. Διὸ καὶ πλεῖστοι τῶν περὶ τὴν παιδαγωγικὴν ἀσχολουμένων καὶ παιδαγωγικὰς πραγματείας συγγραφότων διὰ μακρῶν ἐξαίρουσι τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν παιδῶν ὡς τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, «ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐκτιμᾶται οὐχὶ ἐξ ὧν ἔχει (πλούτου, δόξης, τιμῶν), ἀλλ' ἐξ ὧν βούλεται καὶ πράττει.»

Καὶ ὅμως ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ μὲν διανοητικὴ προαγωγὴ μᾶλλον εὐδοκίματ', ἡ δὲ ἠθικὴ χωλαίνει καὶ ὑστερεῖ. Ἡ δυσαναλογία αὕτη ὀλιγωτέρᾳ μὲν ἦτο κατὰ τοὺς λαμπροὺς τῆς ἀρχαιότητος χρόνους παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις, πολὺ δὲ μεγαλειτέρᾳ φαίνεται κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διότι παρ' ἐκείνοις ἡ ἠθικὴ ἀγωγὴ ἐνισχύετο καὶ ὑπεστηρίζετο καὶ ὑπὸ Ἀρχῶν τοῦτο τὸ ὑψηλὸν καθῆκον ἐχουσῶν, τὴν ἐποπτεῖαν δηλονότι τῶν ἠθῶν καὶ δὴ οὐ μόνον τῶν ἀνηλίκων ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνηλίκων

ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐνῶ αἱ νεώτεροι πολιτεῖται πολὺ μᾶλλον χειραφετήσασαι τὸ ἄτομον ὀλιγώτερον ἀληθῶς καὶ ἀσθενέστερον φροντίζουσι περὶ τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς, προτιμῶσαι νὰ φέρωνται μᾶλλον ὡς τιμωροὶ ἢ ὡς προνοητικοὶ φύλακες.

Φαινομένου δὲ τοσοῦτον κοινοῦ ἀνάγκη νὰ ὑπόκειται αἰτία τις μόνιμος καὶ ἰσχυρά. Καὶ οἱ μὲν ἄμεσοι ὑπεύθυνοι τῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς δὲν διστάζουσι ἐνίοτε ν' ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τοῦ κηκοῦ εἰς τοὺς παιδευομένους, παραδεχθέντες μετὰ τινος ὑπερβολῆς φύσεις μοχθηρὰς καὶ ἀποφηνάμενοι ὅτι «φύσιν μοχθηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ῥάδιον.» Ἄλλ' ἡ παιδαγωγικὴ μικρὰν θὰ εἶχε τὴν ἀξίαν ὡς ἐπιστήμη καὶ ὡς τέχνη, ἐὰν μόνον τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἠδύνατο νὰ παιδαγωγήσῃ. Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ὄχι ἐν τοῖς παιδευομένοις ἀλλ' ἐν τοῖς παιδεύουσι τοῖς τε ἄμεσοις καὶ ἐμμέσοις.

Ἐσχάτως ἔτι πρό τινων μηνῶν γάλλος πολιτευτὴς φιλόσοφος, ὁ κ. Φερρῦ, ἂν μὴ μᾶς ἀπατᾷ ἡ μνήμη, ἀγορεύων ἐν τινι μεσημβρινῇ πόλει τῆς Γαλλίας ἐξεφώνει τὰ πολλῆς προσοχῆς ταῦτα λόγια. «Εἶμαι, εἶπεν ὁ σοφὸς Γαλάτης, ἀρκετὰ εὐχαριστημένος ἐκ τῶν εἰσαχθεισῶν ἐν τοῖς σχολαίσις διδακτικῶν μεθόδων δὲν εἶμαι ὁμῶς ἐπίσης εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἠθικῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς.» Ἐλεγε δηλ. προκόπτουσι μὲν οἱ νέοι τῆς Γαλλίας εἰς τὰ γράμματα ἀλλ' οὐχὶ ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν. Ἡ παρατήρησις ὁμστυχῶς εἶναι ἀληθῆς ἐκτεινομένη καὶ πολὺ πέραν τῶν ὁρίων τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας.

Αἰτία τῆς ἀνισότητος ταύτης μεταξὺ διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς προαγωγῆς εἶναι κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν τὸ ὅτι εὐχερέστερον μὲν ἐκμηθάνονται καὶ ἐφαρμόζονται ὑπὸ τῶν διδασκάλων τὰ διάφορα μέσα, δι' ὧν καλλιεργεῖται ἡ διανοητικὴ προαγωγή· ἔργον ὁμῶς δυσχερὲς, ἀπαιτοῦν μείζονα πρακτικὴν σοφίαν καὶ πρὸ πάντων φιλόστοργον ἀγάπην καὶ πρὸς τοὺς παῖδας καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, εἶναι ἡ ἠθικὴ τῶν παιδῶν μόρφωσις. Οὐχὶ λοιπὸν φυσικὴ τις τῶν παιδῶν ῥοπή πρὸς τὸ κακόν, τοῦλάχιστον τόσον συχνή, ἀλλ' ἄγνοια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ εἰδικώτερον τῆς παιδικῆς καὶ τις ὄκνος καὶ ἀμέλεια ἢ ἀψιχορία εἶναι ἡ αἰτία, δι' ἣν ἡ ἠθικὴ προαγωγή οὐ συμβαδίζει τῇ διανοητικῇ.

Συντελεῖ δὲ εἰς τοῦτο οὐχ ἥμισυ καὶ ἡ κοινωνία, ἥτις λέγει μὲν ὅτι τὰ μάλιστα ἐκτιμᾷ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν πράγματι ὁμῶς, ὡς συμβαίνει ἐν ταῖς ἐξετάσεσι, χειροκροτεῖ καὶ βράβευει τὴν δια-

νοητικὴν προαγωγὴν. Βραβεῖα ἀρετῆς γνήσια δὲν πρόκεινται. Τοῦτο δὲ κελῶς γινώσκοντες καὶ οἱ διδάσκαλοι πολὺ περισσοτέραν προσοχὴν δίδουσι εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τοὺς μικροὺς μαθητάς των φιλοσόφους ἐκπλήττοντας τὸ ἀκροατήριον διὰ τῶν γνώσεών των (!) ἢ νὰ ἀναδείξωσιν αὐτοὺς καλοὺς καὶ γαθοὺς. Ὁμολογούμενον δὲ εἶναι ὅτι αἱ γνώσεις αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δὲν ἔχουσι ἠθικὴν ἀξίαν καὶ ὅτι σπουδαῖον μὲν εἶναι τὸ τί γινώσκει ὁ ἄνθρωπος πολὺ σπουδαιότερον ὅμως εἶναι τὸ τί πράττει.

"Ἰνα συμβαδίῃζῃ λοιπὸν ἡ ἠθικὴ μόρφωσις τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει, ἀνάγκη εἶναι πρῶτον μὲν οἱ γονεῖς καὶ ἡ κοινωνία νὰ δεκνύωσι μεῖζον ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν τέκνων αὐτῶν μόρφωσιν· δεύτερον δὲ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν διδασκάλων νὰ λαμβάνηται οὐχ ἥμισυ ὑπ' ὄψιν ἡ ἠθικὴ αὐτῶν μόρφωσις. "Ἄριστοι διδάσκαλοι πρέπει νὰ θεωρῶνται οὐχὶ μόνον οἱ ἐπιτυχῶς τὴν ἐξέτασιν εἰς τὰ μαθήματα ὑποστάντες ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιδειξάμενοι ἦθος προσῆκον παιδαγωγικῶ διδασκάλῳ καὶ ἰκανότητι εἰς τὸ διαπλάττειν τὸ ἦθος τῶν παιδῶν.

Ἐνταῦθα δὲ ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ προσθέσωμεν ὅτι πολὺ τελειότερον παρεσκευασμένοι θὰ ἐξέρχωνται τῶν διδασκαλείων οἱ ἐν αὐτοῖς παιδευόμενοι, ἐὰν συνοικούντες ἐν αὐτοῖς, ὡς γίνεται ἐν Γερμανίᾳ, ἀνατρέφωνται αὐτοὶ οὗτοι ὑπὸ τῶν συνοικούντων καὶ συνδαιτυμένων καθηγητῶν, καὶ ἂν ἀσχῶνται καὶ δοκιμάζωνται οὐ μόνον εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τρόπους τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν μικρῶν παιδῶν. Ἀνάλογον δέ τι μέτρον ἀνάγκη νὰ ληφθῇ καὶ διὰ τοὺς ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἐξερχομένους ἐλληνοδιδασκάλους καὶ καθηγητάς· διότι τερατῶδες τι συμβαίνει παρ' ἡμῖν, οἵτινες προσέχομεν μὲν ἀπὸ τινος χρόνου εἰς τὴν δημοτικὴν παιδείαν, νομίζομεν δὲ ὅτι οὐδεμιᾶς παιδαγωγικῆς προπαρασκευῆς χρῆζουσιν οἱ διδάσκαλοι τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Οὐδαμῶς δὲ πρέπει νὰ θαυμάζωμεν, ἐὰν βλέπωμεν ὅτι ἡ ἠθικὴ προαγωγὴ οὐκ αἰεὶ συμβαδίῃζι τῇ διανοητικῇ. Καὶ εἰς τὰ τελειότερον ὀργανισμένα σχολεῖα ἐὰν εἰσέλθωμεν, θὰ ἴδωμεν ὅτι πᾶσιν ἡ δραστηριότης καὶ εὐφυΐα τῶν διδασκόντων στρέφεται κυρίως εἰς τὸ διδάσκειν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι καλὴ διδασκαλία μέγα ἐπιδρᾷ εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν παιδῶν· ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις μόνης αὐτῆς εἶναι ἀνίκανος νὰ παραγάγῃ τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο, ἐὰν τὰ πολλὰ μαθήματα εἶναι αἰτία ἢ πρόφασις τοῦ ν' ἀμελήῃ ὁ διδάσκαλος τὸ ἔργον τῆς ἠθικῆς μορφώσεως, βεβαίως πολὺ

προτιμότερον εἶναι νὰ ἐλαττωθῶσι ταῦτα ἵνα ὑπάρχη ἰκανὸς πρὸς ἠθικὴν παιδαγωγῆσιν χρόνος.

Ἐν τέλει προσθέτομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνα τὰ προσόντα φροντίζουσι μᾶλλον ν' ἀποκτῶσι, δι' ὧν βλέπουσιν ὅτι δύνανται εὐχερέστερον νὰ προαχθῶσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δυστυχῶς δὲ ἐν αὐτοῖς δὲν εἶναι τὸ μᾶλλον ἀπαραίτητον ἢ ἄρετή κατὰ τοὺς νῦν χρόνους.

Καὶ ἡμεῖς μὲν ἐγράψαμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἀνισότητος μεταξὺ ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς προαγωγῆς, ἐνῶ τὸ ζήτημα εἶναι πολὺ γενικώτερον· ἐπράξαμεν ὅμως τοῦτο διότι τὸ σχολεῖον παρασκευάζει διὰ τὴν κοινωνίαν, καὶ τὰ πλεονεκτήματα ἢ ἐλαττώματα αὐτοῦ συνεχίζονται ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Αὐγούστον 1886.

ΒΛΑΣΙΟΣ ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ

